Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

Asia: VNS 6/2017 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteon 1. osa Jaettu ymmärrys työn murroksesta

Asiantuntijalausunto tulevaisuusvaliokunnan kokoukseen pe 17.11.2017 klo 10
Teema: *Alustatalous ja työn muutos*

Työ- ja elinkeinoministeriön ohjauksessa on kuluvana vuonna julkaistu kolme alustataloutta käsittelevää dokumenttia, joissa työn murros on keskeisenä tai yhtenä teemana:

1) Itsensätyöllistäminen ja jakamistalous työn murroksessa (TEM julkaisu 4/2017)
2) Digitaalisen alustatalouden tiekartasto
3) Tekoälyaika Suomessa (TEM julkaisu 14/2017)

Selvityksessä 1) tarkastellaan itsensätyöllistämisen laajuutta ja kasvunäkymiä Suomessa sekä jakamis- ja alustatalouteen perustuvan itsensätyöllistämisen merkitystä tulevaisuuden työmarkkinoilla.

Selvityksen mukaan itsensätyöllistäjät käyttävät jakamis- ja alustatalouteen perustuvia digitaalisia työnvälitysalustoja vielä vähän, vaikka niitä on syntynyt viime vuosina runsaasti. Digitaalisten työnvälitysalustojen merkityksen odotetaan kasvavan tulevaisuudessa. Vakituisten ja kokoaikaisten työsuhteiden rinnalla ovat yleistyneet erilaiset uudet tavat tehdä työtä. Yhä useampi suomalainen työskentelee perinteisen palkkatyön ja yrittäjyyden ohella yksinyrittäjänä tai yrittäjämäisesti. Niin sanottujen itsensätyöllistäjien määrä on kasvanut tasaisesti viime vuosina, viimeisen 15 vuoden aikana yhteensä noin 37 000 hengellä.

Jakamistalouden uskotaan lisäävän itsensätyöllistämistä, sillä digitaalisten alustojen kautta voi tarjota osaamistaan ilman perinteistä työnantaja-työntekijä-suhdetta. Jakamis- ja alustatalous tulevat muuttamaan myös työhakua ja rekrytointia.

Selvityksen mukaan lyhytaikaisen työn vastaanottamiseen liittyvät hankaluudet ja kannustinloukut vähentävät itsensätyöllistämistä. Selvityksen osana toteutettuun kyselyyn vastanneet esittivät parannuksia itsensätyöllistäjien työttömyys- ja sosiaaliturvaan sekä toivoivat yhdenmukaisempaa neuvontaa julkisilta palveluntuottajilta.

Digitaalisen alustatalouden tiekartastossa 2), joka laadittiin hallituksen kärkihankkeena TEMin ja Tekesin yhdessä ohjaamana, painopiste on suomalaisten yritysten kannustamisessa tarkastelemaan strategisesti suhdettaan ja asemoitumistaan digitaaliseen alustatalouteen. Tiekartasto esittää sekä julkiselle sektorille että yrityksille toimenpiteitä alustatalouden vauhdittamiseksi Suomessa sekä tarkistuslistan tyyppiset 'pelikirjat' yritysten erilaisille rooleille alustataloudessa. Työn murros todetaan yhdeksi alusta-

talouden nousun vaikutukseksi raportissa, mutta toimenpide-ehdotukset koskevat ensisijaisesti yrityksiä.

Elinkeinoministeri Mika Lintilän toukokuussa 2017 asettama tekoälytyöryhmä julkaisi väliraporttinsa 3) lokakuussa 2017. Väliraportti esittää kahdeksan 'avainta' toimenpiteiksi tekoälyn hyödyntämisen vauhdittamiseksi Suomessa.

Työryhmän työ jakautuu kolmeen alaryhmään, joiden teemat ja vetäjät ovat
- Osaaminen ja innovaatiot, puheenjohtaja Mika Vehviläinen, Cargotec
- Data ja alustatalous, puheenjohtaja Kimmo Alkio, Tieto
- Yhteiskunnan ja työn muutos, puheenjohtaja Osmo Soininvaara

Tekoälystä saadaan parhaiten hyötyä digitaalisissa alustojen kautta, joilla puolestaan data on keskeinen raaka-aine. Alatyöryhmien teemat osaaminen ja innovaatiot sekä yhteiskunnan ja työn muutos kuvastavat teknologiadiffuusion välttämättömiä elementtejä, jotka nousevat sitä tärkeämmiksi, mitä suuremmista teknologian (tässä tapauksessa digitalisaation) murroksista on kysymys.

Tekoälyryhmä toteaa väliraportissaan tavoitteekseen ensisijaisesti muodostaa laajapohjainen yhteisymmärrys tekoälyn tuomista mahdollisuuksista Suomessa. Raportissa katsotaan, että olisi hyvä luoda puoluerajat ylittävä yhteiskuntapoliittinen strategia, jolla pyritään hyvään tekoäly-yhteiskuntaan. Strategia pohjautuisi yhteiskunnan ja työmarkkinoiden rakenteiden aktiiviseen uudistamiseen, jotta tekoälyn positiiviset vaikutukset toteutuvat Suomessa.

Keskustelu on aloitettu mm. työmarkkinoista ja työttömyysturvasta. Tekoälyn laajapohjaisen hyödyntämisen edellytyksenä on, että väestöllä on pääosin hallussaan sen soveltamiseen tarvittavia taitoja ja tietämystä. Tekoälyajan vaatimusten tulisi näkyä koko koulutusjärjestelmän läpi opintosisällöissä. Tällä hetkellä arvioidaan, että sosiaaliseen älykkyyteen liittyvien taitojen merkitys kasvaa.

Sosiaaliturvajärjestelmän tulee toimia sujuvasti ihmisten työurien monipuolistuessa. Siirtymien palkkatyön ja yrittämisen välillä pitäisi olla joustavampaa. Ansiotason vakuuttamisen vastoinkäymisten varalle mahdollistaa riskinoton laajassa mielessä. Toisaalta kattavaan ansiovakuutukseen liittyy väistämättä kannustinongelmia. Pitkän aikavälin tavoitteena tulisi olla sosiaali- ja työttömyysturvan kannustavuuden lisääminen sekä siihen liittyvien vahvuuksien vahvistaminen.

Ammatit ja työnkuvat ovat tekoälyn myötä aikaisempaa kovemmassa muutoksessa. Muutos tulee koskemaan myös hyväpalkkaisia töitä. Työmarkkinatoiminnassa tulee varautua tähän ja huolehtia siitä, että tekoälyn soveltamista ja tuottavuuden paranemista ei yritetä estää epätarkoituksenmukaisilla rajoituksilla.

Mikäli työmarkkinoiden muutokset nopeutuvat ja työpaikkojen vaihtuvuus nopeutuu samalla kun työtehtävien sisältö ja kesto muuttuu, tarvitaan toimivaa työnvälitystä ja uskottavaa työvoiman osaamistason päivittämistä. Tekoäly tuo parannusta työnvälitykseen. Sen avulla työtarjoukset voidaan saada vastaamaan paremmin työntekijöiden osaamisprofiilia.

Valtioneuvoston selonteon 1. osa jaetusta ymmärryksestä työn murroksesta tarkastelee monipuolisesti digitalisaation ja siihen sisältyvänä alustataloudenkin vaikutuksia työn muutoksiin. Edellä mainittujen näkökohtien ohella on hyvä huomata professori Matti Pohjolan 9.11.2017 tulevaisuusvaliokunnan kuulemisessa esittämän kalvon havainto, että henkisen pääoman merkitys arvon luonnissa kasvaa.

Alustataloudessa kerätyn datan lähteinä ovat sekä tuottajat että kuluttajat. Alustataloudessa markkinat ovat monensuuntaisia ja arvon luonnin ja karttumisen pisteet voivat olla vaikeasti identifioitavissa, kun osa palveluista voi olla käyttäjilleen maksuttomia. Alustatalouden skaalautuminen on raportissa nostettu esille, mutta sen lisäksi on syytä huomioida skaalautumisen nopeus.

Työn murroksessa muutokset tulevat nopeutumaan, jolloin muutosvalmiudenkin tulee kasvaa. Uudet teknologiat voivat tuoda aikaisemmin Suomesta ulkoistettua työtä takaisin Suomeen, kuten Valmet Automative –esimerkki

osoittaa. Kun uudet teknologiat, esimerkiksi 3D-tulostus tuo uusia haasteita henkisen omaisuuden suojaamiseen, voi ratkaisuja tarjota alustatalouden ja digitalisaation tarjoamat mahdollisuudet saada ajantasaista tietoa asiakkaiden tarpeista, mahdollisuudet osallistaa asiakkaita tuotteiden ja palveluiden kehittämiseen, ennakoida asiakkaiden tarpeita ja sitouttaa asiakkaita tuotteiden, palveluiden ja ratkaisujen elinkaaren mittaisiin asiakkuuksiin, mikä voi olla vaikeammin kopioitava kilpailuetu kuin yksittäiset teknologiat.

Alustatalouden hallinta edellyttää monenlaista osaamista. On huomautettu, että alustatalous kuten tekoälykin – tai vaikkapa 4- tai 5G-verkot muodostuvat kasvavassa määrin niissä toimivien ohjelmistojen arvosta, ja koko Euroopassa Suomi mukaan lukien on mittava pula ohjelmisto-osaajista – erityisesti sellaisista, jotka pystyvät yhdistämään ohjelmisto-osaamiseen liiketoimintaosaamisen.

Työn muutoksen kannalta avainkysymys onkin, miten saadaan ensin kuluttajaliiketoiminnassa ja jatkossa myös yritysten välisessä liiketoiminnassa alustojen kautta Euroopasta karkaava arvonmuodostus (arvioita esitetty suuruusluokassa 500 – 3000 mrd euroa/v) ohjautumaan eurooppalaiseen alustataloutta hyödyntävään liiketoimintaan ja vahvistetuksi suomalaisten yritysten ja toimijoiden roolia arvonmuodostuksessa ja arvon kanavoitumisessa Suomeen.

Jatkossa tarvitaan alustaliiketoiminnassa syntyvän arvon pitämiseksi Suomessa kasvavassa määrin johtamisosaamista, jolla hallitaan systeemisiä kokonaisuuksia kuten ekosysteemejä ja motivoidaan työn tekijöitä ja tuottajia. Työkulttuurin muutos voi edellyttää esimerkiksi nykyistä avoimempaa suhtautumista innovaatiotoiminnan riskien ja tuottojen jakamiseen ja etenkin datan ja tiedon jakamiseen erilaisissa yhteisöissä ja niiden välillä.

Digitalisaatio ja sen osana tekoäly on keskeinen tekijä työelämän murroksessa, jossa uusi teknologia hävittää vanhaa ja synnyttää uusia tuotanto- ja palvelumarkkinoita. Tekoälyn synnyttämä arvonmuodostus, arvonluonti kanavoituu yhteiskunnassa siten, että voimme säilyttää ja jakaa arvoa, mahdollistaa hyvinvointivaltio ja kaikkien osallistuminen.

Osaaminen, koulutus ja uuden oppiminen ovat perusta työn murroksesta selviämiselle. Opiskelu tulee enenevässä määrin osaksi työtä ja muotoutuu koko työuran kuluessa ja aiempaa lyhytkestoisempina jaksoina. Ihmisten osaamisen pitäminen työn muutoskehityksessä mukana edellyttää muutosvalmiutta, elinikäistä oppimista ja osaamisen kehittämistä.

Antti Eskola
Kaupallinen neuvos